

Máthé Péter¹

Kis- és középvállalkozások fejlesztése és a területi fejlettség összefüggései

The Correlations of Regional Development and Policy for Supporting Small and Medium-sized Enterprises

Közép- és Kelet-Európa országai számára az Európai Unióhoz való csatlakozással jelentős fejlesztési forrás vált elérhetővé a strukturális alapokból. A fejlesztési források meghatározó része közvetlenül a kis- és középvállalkozások támogatására irányult. Jelen vizsgálat azt a kérdést járja körül, hogy a kkv-támogatások területi elosztásában inkább a versenyképesség vagy a felzárkózás, a konvergencia szempontjai érvényesültek-e. Találhatók-e ezen a területen sikeresebb térségek az országban? A kutatás a 2007–2013 közötti tervezési időszakban a kis- és középvállalkozásoknak nyújtott vissza nem térítendő támogatások területi eloszlását vizsgálja járási szinten, az akkori hat magyarországi konvergenciaregió területén. A szerző a járások gazdasági fejlettségére vonatkozó indikátorok függvényében vizsgálja a térség vállalkozásainak pályázati aktivitását. A kutatás során több statisztikai módszert alkalmazva keresi az összefüggéseket egy térség fejlettsége és az ottani kkv-k pályázati abszorpciója között. A kutatás eredményeként kirajzolódnak azok a térségek, ahol a kkv-k aktivitása meghaladta a környező térségek szintjét, vagy egy járás vállalkozói éppen kevésbé sikeresen tudtak élni a fejlesztési források adta lehetőségekkel.

Kulcsszavak: KKV, strukturális alapok, hátrányos helyzetű járások, területi autokorreláció

In the countries of Central and Eastern Europe, accession to the European Union has made significant development resources available from the Structural Funds. The bulk of these development funds has gone directly to support small and medium-sized enterprises. The present research addresses the question of whether the territorial allocation of SME support has been driven rather competitiveness than convergence.

¹ Doktori hallgató, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, e-mail: mathe.peter@ktk.pte.hu

Are there more successful regions in the country in this area? The research examines the spatial distribution of non-reimbursable aid to SMEs in the six Hungarian convergence regions of the 2007–2013 planning period at the microregional level. The author examines the application activity of the microregion's enterprises according to the indicators of the economic development of the microregion. The research uses several statistical methods to find the correlations between the development of a microregion and the application absorption of SMEs in that region. The research results highlight the microregions where the activity of SMEs exceeded the level of the surrounding microregions, or where the entrepreneurs of a region were less successful in using the opportunities provided by development funds.

Keywords: SMEs, Structural Funds, lagging behind microregion, territorial autocorrelation

Bevezetés

Az Európai Unióhoz való 2004-es csatlakozás után Magyarország számára is megnyíltak a strukturális alapok támogatási forrásai. Az első teljes és megvalósult tervezési, programozási időszak 2007 és 2013 közé esett. Az Európai Unió strukturális és kohéziós alapjaiból hazai társfinanszírozással 7 regionális operatív program és 8 szektorális operatív program keretében mintegy 29 milliárd euró, akkori tervezési árfolyamon (280 Ft/EUR) 8000 milliárd forint támogatási keret állt Magyarország rendelkezésére.²

Véleményem szerint az országban a központi, kormányzati fejlesztési források döntő hányada ezen a csatornán, az Új Magyarország Fejlesztési Terven (UMFT) keresztül jutott el a kedvezményezettekig, a fejlesztések megvalósítóihoz. Ezen a rendszeren belül a finanszírozás projektalapon, egységes szabályozási környezetben, egységes célok mentén, támogatási konstrukciók (beavatkozási területek) keretében zajlott, amely lehetővé teszi mélyebb statisztikai elemzések elvégzését is.

Az UMFT programjai közül a Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) támogatta közvetlenül a vállalkozói szférát, azon belül is kiemelten a kis- és középvállalkozásokat (kkv). A GOP az UMFT-források valamivel több mint 10%-a, 3,3 milliárd euró keretösszeg felett diszponált. A GOP 4 prioritása közül a második irányult a vállalkozások (kiemelten a kkv-k) komplex fejlesztésére, amely a legnagyobb forrással rendelkezett a programon belül, a GOP-keret 39,1%-át tette ki, meghaladva az 1,3 milliárd euró nagyságrendet.³ Meg kell jegyezni, hogy kis léptékben a regionális operatív programok is támogattak kis- és középvállalkozásokat, de ez a forrás elenyésző nagyságrendű volt, a GOP kkv-fejlesztésre fordított forrásainak három ezrelékét érte el. A kutatás a GOP-forrásra fókuszált.

A kiegyensúlyozott, harmonikus és fenntartható területi fejlődés kiemelt cél az Európai Unió számára, aminek történeti okai vannak. Az integráció bővülésével újabb és újabb kihívást jelentett az eltérő adottságú, újonnan csatlakozott térségek integrálása

² Új Magyarország Fejlesztési Terv (UMFT) 2007.

³ Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) 2007.

a magterülethez. Ahogy növekedett az Európai Unió területe, úgy növekedtek az azt alkotó térségek közötti társadalmi, gazdasági, fejlettségbeli különbségek is – erre válaszul született meg EU regionális és kohéziós politikája.

A területi kohézió egy olyan cél, amelynek eredménye a harmonikus, kiegyenlített társadalmi, gazdasági, környezeti, területi fejlődés. Alapeleme a területi alapú („place-based”) szemlélet és a decentralizáció, amely figyelembe veszi az egyes térségek közötti és a térségen belüli különbségeket, ösztönzi a területek belső erőforrásainak feltárását, valamint a versenyképesség feltételeinek kialakítását és fenntartását. A területi kohézió ezért nem merül ki az elmaradott térségek felzárkóztatásában, és nem azonosítható kizárólag a regionális politikával sem.⁴

A területi kohézió mint célkitűzés végigkövethető az Európai Unió stratégiai dokumentumaiban. A területfejlesztésért felelős miniszterek által elfogadott Európai Területfejlesztési Perspektíva⁵ már 1999-ben megemlíti a fejlesztések területi hatásvizsgálatának szükségességét. A Közösségi Stratégiai Irányelvek⁶ több fejezete is a területi kohézió erősítését állítja a középpontba. 2007-ben Lipcsében fogadták el az Európai Unió Területi Agendáját és ennek végrehajtását szolgáló Akcióprogramot, amelyet azóta többször megújítottak, legutóbb 2020-ban Területi Agenda 2030 címen.⁷ A Területi Agenda kifejezetten a területpolitika horizontális felfogását, valamint az egyes ágazati szakpolitikákban és a fejlesztéspolitikában megjelenő területi gondolkodásmódot képviseli. A területi kohéziót a fenntartható gazdasági növekedés, illetve a gazdasági és társadalmi kohézió előfeltételeként értelmezi. Ugyanakkor a Területi Agenda nem ad egységes európai értelmezést a területi kohézió fogalmára.

A szintén 2007-ben ratifikált lisszaboni szerződés a gazdasági és társadalmi kohéziót kiegészítette a harmadik dimenzióval, a területi kohézióval, és azt a tagállamok, illetve az Európai Bizottság közös kompetenciájává tette. Ugyanakkor a korábbiaknál hangsúlyosabban jelenítette meg a versenyképesség növelésének célját mint választ Európa lemaradására a globális gazdasági versenyben.

A két fő célkitűzés – a területi kohézió erősítése és a versenyképesség növelése – sok esetben ellentmondásba kerülhet egymással. Mikuš és szerzőtársai összegyűjtötték,⁸ hogy a kutatók milyen területi hatásokat mutattak ki a két cél közötti konfliktus okán. Ilyen területi hatás, hogy az ágazati megközelítés okozhat fejlődési szakadékokat a vidéki és az urbanizált régiók, valamint a különböző típusú vidéki régiók között.⁹

Egy különálló kutatási területté nőtte ki magát, hogy értelmezhető-e a versenyképesség területi aspektusból. Porter és szerzőtársai a versenyképesség makroszintű fogalma mellett érvelnek,¹⁰ hangsúlyozzák a versenyképesség fogalma területi szintű alkalmazásának hasznosságát, amely felhasználható a relatív jólét és a gazdasági tevékenység szintjének, valamint a területenként eltérő erőforrás-ellátottságnak a megítélésére. A területi versenyképességet olyan változókkal reprezentálják, mint

⁴ *Egységes szerkezetbe foglalt területi kohéziós útmutató* 2009.

⁵ European Commission 1999.

⁶ European Commission 2006.

⁷ *Territorial Agenda 2030* 2020.

⁸ MIKUŠ–KUKOČ–JEŽ 2019.

⁹ MICHAŁEWSKA–PAWLAK 2011.

¹⁰ PORTER et al. 2004.

a foglalkoztatás, termelékenység, jövedelem, export, beruházások. Ezzel szemben Krugman¹¹ és Bristow¹² azt állítják, hogy nehéz meghatározni az államok és régiók mint területi egységek közötti versenyképességet.

A kevésbé fejlett térségekben alkalmazott vállalkozásfejlesztésre vonatkozó kutatások főként adatelemzésre épülnek. Ez lehet egy időpillanatban keresztmetszeti adatok vizsgálata, de gyakrabban az időbeli változás megragadását lehetővé tevő paneladatok alkalmazása.

A kutatások középpontjában a hatások kimutatása és értékelése áll, amelyet ökonometriai módszerek alkalmazásával ragadhatunk meg. A leggyakrabban használt módszer a korrelációanalízis, valamint regressziós modellek felállítása, ahol modellenként egy függő változóra gyakorolt hatást vizsgálhatjuk több, a modellbe bevont magyarázó változó segítségével.

Brzáková és Kraft a 13 cseh NUTS 3-as régióban vizsgálta 2011 és 2015 között a gazdasági szférában a cseh Vállalkozási és Innovációs Operatív Program (OP) keretében kifizetett támogatások nagysága és az átlagbérek alakulása közötti összefüggést.¹³ Szignifikáns összefüggést csak egy régióban találtak, a kutatás nem tudott erős kölcsönös függőséget kimutatni az OP-ból lehívott támogatás mértéke és a régiók jövedelmi szintjének emelkedése között.

Cerqua és Pellegrini az 1994–1999 és 2000–2006 tervezési időszakban a strukturális alapok hasznosulásának elemzését a régi tagállamok (EU15) NUTS 2-es régiói körében végezték.¹⁴ A legérdekesebb eredményük az volt, hogy hatékonyabb megoldásnak találták volna, ha a 340 euró/fős támogatási mértéket elérve a transfereket más régiókba irányították volna.

A kutatási módszerek egy másik csoportja a komplex kompozit mutatók kialakítása. Ekkor a vizsgálati céloknak megfelelő szempontokat mérő egyedi mutatókból matematikai módszerekkel létrehozott egyetlen mérőszám segítségével ragadható meg a vizsgált probléma, és ez alapján összehasonlíthatók a kutatás területi egységei is. Ilyen kompozit indikátor a REDI-index (regionális vállalkozói és fejlődési index), amely 76 különböző mutató értékeit építi 14 pillérbe, ami alindexeken keresztül jut el a terület REDI-értékéhez. Ez a struktúra komplex elemzések elvégzését is lehetővé teszi. A három alindex a vállalkozói attitűdök, a vállalkozói adottságok és a vállalkozói aspirációk. A REDI előállítása segítségével sorbarendezhetőek Európa régiói a vállalkozási ökoszisztéma fejlettsége alapján, és megvizsgálható, hogy melyik területen vannak elmaradások, fejlődési lehetőségek.¹⁵

A kutatások egy másik, összetett iránya, hogy az ökonometriai modellek alkalmazásával, szimulációk és előrejelzések segítségével vonunk le következtetéseket. Varga és szerzőtársai a kifejlesztett GMR Europe (geographic, macro & regional) modell segítségével vizsgálták a gazdaságpolitikai beavatkozások hatását a magyar NUTS 2-es régiók viszonylatában.¹⁶ A modellbe beépítették a REDI-indexet is, illetve

¹¹ KRUGMAN 1994.

¹² BRISTOW 2005.

¹³ BRZÁKOVÁ–KRAFT 2017.

¹⁴ CERQUA–PELLEGRINI 2018.

¹⁵ SZERB et al. 2013; KOMLÓSI et al. 2015.

¹⁶ VARGA et al. 2018.

az ENQ-indexet, amely az innovációs hálózat hatékonyságáról ad információt.¹⁷ A szimuláció során a REDI-index meghatározott mértékű sokkja (növelése) által kifejtett hatások elemzésével jutottak el a kutatók az innovációs stratégiák hatásosságának vizsgálatához. Megállapították, hogy a kevésbé fejlett régiókban egyetlen vállalkozási vagy innovációs hálózati politika sem jár sikerrel a vállalkozások növekedési pályára állításának támogatásában, hacsak nem kombinálják őket a humántőke-fejlesztés és a célzott K + F támogatási politikák mixével egy gondosan megtervezett regionális intelligens szakosodási stratégia keretében.

Zsibok kutatása során a kialakított ökonometriai modellt az egyes, kevésbé fejlett magyarországi régiók GDP-növekedésének előrejelzésére alkalmazta, 2051-et határozva meg az előretétekintés perspektívájának.¹⁸ A kutatás eredményei azt bizonyították, hogy az autoregresszív folyamat a demográfiai változásokra (népességszökkenés mértékére) a legérzékenyebb. Egy kivételtől eltekintve az összes előrejelzési szimuláció növekvő regionális egyenlőtlenségeket jelzett, ami kiemeli az európai regionális politika fontosságát a társadalmi stabilitás szempontjából.

Kertész az EU kevésbé fejlett országainak felzárkózási tendenciáit vizsgálta az 1993 és 2020 közötti időszakban, valamint az egyes országok NUTS 3 területi egységei egy főre jutó GDP-jének átlagos szóródását.¹⁹ Véggkövetkeztetése, hogy a felzárkózási folyamat során a legtöbb vizsgált országban nőtték az országon belüli területi különbségek, s véleménye szerint a nemzetgazdasági növekedést kell előtérbe helyezni, amely magával hozza a fejletlenebb térségek fejlődését is.

Az Európai Unió területén regionális (NUTS 2) szinten egy kiegyenlítődesi folyamat volt megfigyelhető 2000 és 2008 között, ha a régiók közötti különbséget nézzük az egy főre jutó GDP tekintetében. Ez a folyamat 2009-ben megállt, és azóta nem közeledtek egymáshoz a régiók, de nem is nőtt a különbség, ha a régiók átlaghoz viszonyított szórásnagyságának változását tekintjük. A foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta közötti különbségek egyfajta ciklikusságot mutatnak az Európai Unióban. A régiók közötti különbségek e téren 2000 és 2007 között csökkentek, 2007 és 2013 között növekedést tapasztalunk, míg 2014 és 2020 között újból csökkentek a különbségek. Érdekes módon ezek a ciklusok egybeesnek az Unió tervezési-programozási ciklusával.²⁰

A kutatói kérdés arra irányul, hogy vajon a versenyképességi szempontok vagy a felzárkóztatási, konvergenciaszempontok érvényesültek jobban a támogatások területi eloszlásában. A Gazdaságfejlesztési Operatív Program a versenyképességre helyezte a hangsúlyt a célok megfogalmazásakor. A nyújtott támogatások területi eloszlásában megmutatkozik-e az, hogy a „fejlettebb” térségekbe érkezett relatív több támogatás?

A kutatás hipotézisei:

H1: A fejlettebb térségbe érkezett relatív több támogatás.

H2: A kkv-támogatások eloszlásában kimutatható területi autókorreláció, lehatárolható sikeresebb és kevésbé sikeres térségek.

¹⁷ SEBESTYÉN-VARGA 2016.

¹⁸ ZSIBOK 2018.

¹⁹ KERTÉSZ 2021.

²⁰ European Commission 2022.

Módszertan

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (UMFT) átfogó céljaként – a foglalkoztatás bővítése mellett – a tartós növekedés elősegítését jelölte meg.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program az Új Magyarország Fejlesztési Terv programjai közül a legközvetlenebbül kapcsolódott a fenti növekedési cél teljesítéséhez, mivel fő célja a *magyar gazdaság tartós növekedésének elősegítése, a produktív szektor versenyképességének erősítése révén*. A GOP sem az átfogó céljaiban, sem a specifikus céljai között nem fogalmazott meg területi célokat.

„Produktív szektor” alatt a GOP tervezői a termelő és szolgáltató szektorok összességét értették, míg a versenyképesség definíciója megfogalmazásukban „a gazdaság azon képessége, hogy biztosítsa a tartós gazdasági növekedést biztosító tényezők megfelelő kínálatát, valamint az ezen tényezők érvényesüléséhez szükséges feltételeket”.²¹

A kutatás alapjául szolgáló adatbázis a 2007 és 2013 között támogatott projektek adatait tartalmazza az Egységes Monitoring és Információs Rendszer (EMIR) alapján. A fókuszban a mikro-, kis- és középvállalkozások támogatásának elemzése áll, ezért az adatbázisból a közvetlenül kkv-kat támogató GOP második prioritása keretében támogatott projektek leszűrése történt meg.

A GOP második prioritása „A vállalkozások (kiemelten a kkv-k) komplex fejlesztése”, amely két intézkedésből állt – 2.1. Vállalkozások technológiai korszerűsítése és 2.2. Vállalati szervezetfejlesztés, korszerű folyamatmenedzsment ösztönzése.

Azok a projektek kerültek be a vizsgálatba, amelyek leszerződtek a projekt megvalósítására, nem léptek vissza, nem vonták vissza a támogatást tőlük és a fejlesztési projektet megvalósító kedvezményezett mikro-, kis- vagy középvállalkozás volt.

Az adattisztítás után összesen 17 897 db támogatott projekt (246,8 milliárd Ft leszerződött támogatással) került be a vizsgálatba. A projektek támogatási nagysága 1 millió forint és 999 millió forint között mozgott, az átlagos projektméret 18,4 millió forint volt.

A területi elemzés alapegysége a járási szint, amely a települési szintnél nagyobb egység, ugyanakkor a megyei szintnél részletesebb képet kaphatunk. A vizsgálat nem terjedt ki Pest megyére és Budapestre, csak az ország 6 konvergenciaregiónjában található 18 megye 156 járására. A területi szűkítés elsődleges oka a támogatási szabályok figyelembevétele volt, a vizsgált program az ország 6 kevésbé fejlett konvergenciaregiónjára terjedt ki. Másrészt Budapest és agglomerációja, valamint az ország többi területe között jelentős különbségek mutatkoznak, mind a gazdasági térszerkezet, mind a gazdasági teljesítmény tekintetében, a 6 régió ebben a tekintetben sokkal homogénebb teret alkot. A támogatási adatok aggregálása először települési szintre történt meg, amit a járási aggregálás követett.

Az elemzések lefolytatásához a „fejlettség-fejletlenség” fogalom párt kellett meghatározni. Hogyan definiálhatjuk a fejlett járást, illetve mit nevezünk fejletlen járásnak?

A kormány a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendeletben rögzítette a területfejlesztés szempontjából hátrányos helyzetű, illetve kedvezményezett járásokat. Ezt olyan módon tette meg, hogy egy kutatás keretében létrehozta egy komplex mutatót, amely az egyes járások fejlettségi szintjét határozta meg. A jogszabályban rögzített módszertan alapján 4 mutatócsoport – társadalmi

²¹ *Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) 2007: 46.*

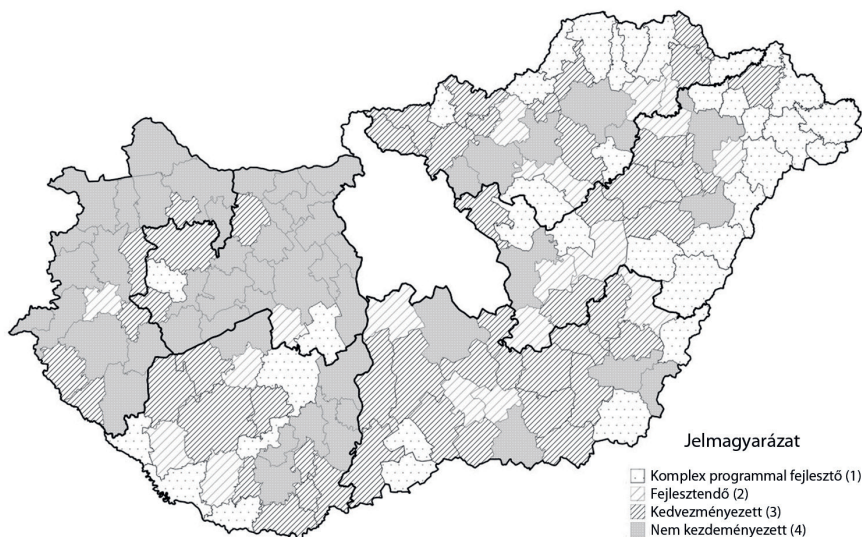

és demográfiai helyzet; lakás és életkörülmények; helyi gazdaság és munkaerőpiac; infrastruktúra és környezet – 24 mutatója alapján képezték a komplex mutatót.

A komplex mutató értéke alapján növekvő sorrendbe állíthatók a járások, és így 4 kategóriába sorolhatók be fejlettségi szintjük szerint:

1. *Komplex programmal fejlesztendő járás*: a legalacsonyabb mutatóértéket elérő 36 járás, amely az ország népességének 10%-át teszi ki;
2. *Fejlesztendő járás*: a következő 18 járás, amely az ország népességének további 5%-át teszi ki;
3. *Kedvezményezett járás*: a következő 55 járás (az első két kategória is 55 járást tesz ki). Ebből négy járás Pest megyében fekszik, így a vizsgált területen 51 kedvezményezett kategóriájú járás található;
4. *Nem kedvezményezett járás*: a másik három kategóriába nem tartozó, magasabb komplex mutatóval rendelkező járások, a vizsgálat célterületén 51 járás.

A vizsgálat során, igazodva a kormányrendelet szabályozásához, az első három kategóriába eső járásokat soroltam fejletlen kategóriába, míg a negyedik kategóriába esőket a fejlett kategóriába. A járások besorolása 2014-ben történt meg 2012–2013-as járási adatok alapján, így az időhorizont megegyezik a támogatási adatok időhorizontjával.

1. ábra: A járások fejlettségi kategóriáinként

Forrás: a szerző szerkesztése a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján

A vizsgált térségben 105 fejletlen járás és 51 fejlett járás található, ugyanakkor a népesség száma kiegyenlítettebb, fejlett járásokban valamivel több ember él (3,7 millió fő), mint a fejletlen területeken (3,3 millió fő). A fejlett térség népsűrűsége (129 fő/km²) több mint kétszerese a fejletlen járások népsűrűségének (57 fő/km²). A fejlett járások Közép- és Nyugat-Dunántúlon sűrűsödnek, míg a keleti országrészben jórészt a megyeszékhelyek járásai tartoznak ebbe a kategóriába, kivételt jelent Salgótarján térsége,

amely kevésbé fejlett, kedvezményezett térség. A legfejletlenebb járások pedig az ország keleti, északkeleti és délnyugati határ menti területein sorakoznak, kiegészülve néhány belső periférikus térséggel.

A kutatás során olyan járási szinten rendelkezésre álló statisztikai adatokat választottam ki és gyűjtöttem össze, amelyek összefüggésbe hozhatók a térségi fejlettséggel, és összevethetők az egy lakosra jutó leszerződött támogatással:

- egy lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem 2013-ban;
- ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma 2013-ban;
- ezer lakosra jutó gépkocsik száma 2013-ban;
- népsűrűség 2013-ban.

Az abszorpciók képességet az egy lakosra jutó támogatás nagyságával, illetve az egy működő vállalkozásra jutó támogatás mértékével mértem.

Az abszorpciók képesség és a fejlettség közötti kapcsolatot korrelációanalízis segítségével vizsgáltam.

A térségi összefüggéseket, valamint a sikereesebb és sikertelenebb járások azonosítását területi autokorreláció vizsgálatával végeztem, amelyhez a lokális *Moran-féle I* mutatót alkalmaztam:

$$I = \frac{N}{\sum_i \sum_j w_{ij}} \frac{\sum_i \sum_j w_{ij} (X_i - \bar{X})(X_j - \bar{X})}{\sum_i (X_i - \bar{X})^2}$$

- N az i és j indexelt területegységek száma;
- X_i és X_j a területegységekhez tartozó értékek;
- \bar{X} az ezekhez az értékekhez tartozó átlagok;
- w_{ij} a szomszédsági kapcsolatokat leíró súlymátrix eleme.

A szomszédság meghatározásánál „királynő” szomszédságot definiáltam, amely az összes szomszédos egységet figyelembe veszi.

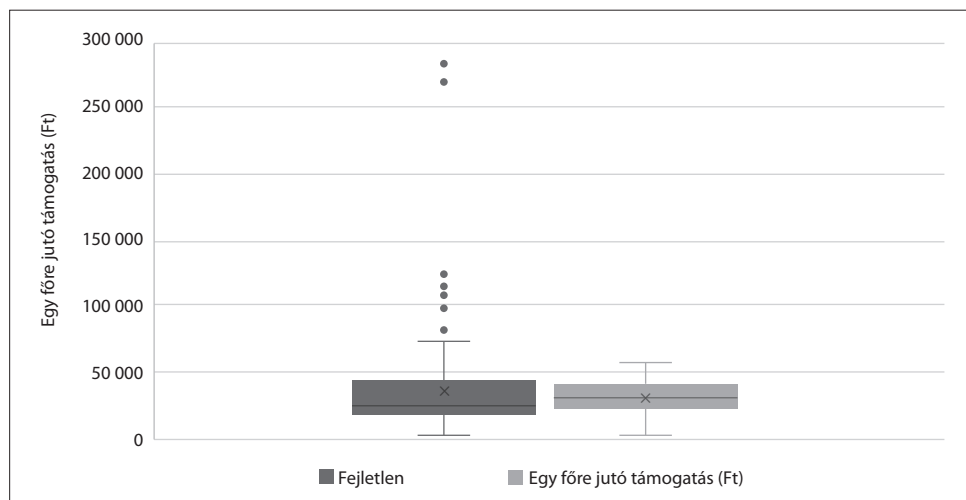
Eredmények

A közel 19 ezer projekt adatait összegezve, a vizsgált 156 járásban jelentős különbségek mutatkoztak az átlagos projektméret tekintetében: a Pannonhalmi járásban 2,4 millió forint jutott egy projektre, míg a Devecseriben 108 millió forint.

Nagy változatosságot mutat a projektek száma is, amelyből átlagosan 122 darab jutott egy járásra; a legfejletlenebb Cigándi járásban csak 4 kis- és középvállalkozás jutott támogatáshoz, de a Tabi járásban is csak 5, a másik szélsőértéket a Debreceni járás mutatja 1046 projekttel, de a Szegedi járásban is 1040 projekt kapott támogatást.

Ha az egy főre jutó támogatást vizsgáljuk a járások fejlettségi kategóriái alapján, akkor a következő képet kapjuk:

2. ábra: Fejlett és fejletlen járásek abszorpciójának eloszlása

Forrás: a szerző szerkesztése

A fenti dobozdiagrammról leolvasható, hogy kiugró értékek a fejletlen járásek között jellemzők. Látható, hogy átlagosan hasonló nagyságú támogatás érkezett a fejlett kategóriába eső járásek csoportjába és a fejletlen járásekbe. Egy főre vetítve 35 239 forint támogatás esett a fejlett térségbe, 35 751 forint a fejletlen térségbe, ami minimális különbség. A mediánt vizsgálva nagyobb eltérést tapasztalunk a két térségtípus között (31,8 ezer a fejlett, 26,2 ezer a fejletlen térségben, lásd 1. táblázat).

Mindkét kategóriában viszonylag nagy szórást tapasztalunk, de a fejletlen járásek között a szórás több mint háromszor nagyobb, mint a fejlett járásekben.

Érdekes módon az átlagos projektméret a fejletlen területeken volt a magasabb (19 millió Ft), jelentősen meghaladva a fejlett járásek értékét (11 millió Ft, lásd 1. táblázat).

1. táblázat: A főbb változók értékei a járásekategóriák alapján összesítve

Változók értékei	Fejletlen	Fejlett	Összes járás
Járásek száma (db)	105	51	156
Támogatott projektek száma (db)	6 173	11 724	17 897
Támogatási összeg (millió Ft)	116 715	130 040	246 756
Átlagos projektméret (millió Ft)	18,9	11,1	13,8
Abszorpció (egy lakosra jutó támogatási összeg) (Ft)	35 751	35 239	35 479
Átlagos abszorpció (Ft)	37 029	30 965	35 047
Abszorpció mediánja (Ft)	26 265	31 882	27 748
Abszorpció szórása (Ft)	41 232	12 333	34 662
Terület (km ²)	57 525	28 582	86 108
Népesség száma (fő)	3 264 652	3 690 263	6 954 915
Népsűrűség (fő/km ²)	56,8	129,1	80,8

Változók értékei	Fejletlen	Fejlett	Összes járás
Egy működő vállalkozásra jutó támogatási összeg (Ft)	855 872	541 150	655 091
Működő vállalkozások száma (db)	136 370	240 304	376 674
Száz lakosra jutó működő vállalkozás (db)	4,2	6,5	5,4
Száz lakosra jutó személygépkocsik száma (db)	26,2	31,9	29,2
Egy adófizetőre jutó jövedelem (Ft)	642 398	891 336	723 781

Forrás: a szerző szerkesztése

A összefüggések vizsgálatára a kiválasztott mutatók közötti korreláció erősségét és irányát vizsgáltam meg, illetve többváltozós lineáris regressziós modell kialakítására is kísérletet tettem, de az eredményül kapott egyenleteknek kevés a magyarázó ereje. A kialakításánál két lehetséges függő változót vizsgáltam meg, hogy milyen összefüggéseket mutatnak a területi fejlettséggel.

Függő változó:

- egy lakosra jutó támogatás;
- egy működő vállalkozásra jutó támogatás.

Magyarázó változók:

- nem kedvezményezett (fejlett) járás (dummy változó);
- népsűrűség;
- egy főre jutó jövedelem;
- ezer főre jutó működő vállalkozások száma;
- ezer főre jutó személygépkocsik száma.

Az egyes változók közötti korrelációs kapcsolatok mértékét, irányát és szignifikanciáját az alábbi táblázat mutatja.

2. táblázat: Az egyes változók közötti korreláció erőssége

	Egy lakosra jutó támogatás	Egy működő vállalkozásra jutó támogatás	Népsűrűség	Egy főre jutó jövedelem	Ezer lakosra jutó működő vállalkozás	Ezer lakosra jutó személygépkocsi	Fejlett járás	Fejletlen járás
Egy lakosra jutó támogatás	1	0,955**	0,019	-0,123	0,024	0,016	-0,082	0,082
Egy működő vállalkozásra jutó támogatás		1	-0,09	-0,267**	-0,211**	-0,176*	-0,216**	0,216**
Népsűrűség			1	0,475**	0,505**	0,184*	0,549**	-0,549**
Egy főre jutó jövedelem				1	0,681**	0,653**	0,768**	-0,768**

	Egy lakosra jutó támogatás	Egy működő vállalkozásra jutó támogatás	Népsűrűség	Egy főre jutó jó védelem	Ezer lakosra jutó működő vállalkozás	Ezer lakosra jutó személygépkocsi	Fejlett járás	Fejletlen járás
Ezer lakosra jutó működő vállalkozás					1	0,775**	0,672**	-0,672**
Ezer lakosra jutó személygépkocsi						1	0,609**	-0,609**
Fejlett járás							1	-1,000**
Fejletlen járás								1

Forrás: a szerző szerkesztése

Megjegyzések: A mátrix szimmetrikus, a jobb átláthatóság miatt a duplikáció helyett üresek a cellák.

* A korreláció 0,05 szinten tekinthető szignifikánsnak.

** A korreláció 0,01 szinten tekinthető szignifikánsnak.

A magyarázó változók kiválasztásánál olyan statisztikai mutatókat választottam, amelyek könnyen elérhetők járási szinten a Központi Statisztikai Hivatal adatszolgáltatása révén, és egy térség fejlettségéhez közvetlenül társíthatók. A fenti korrelációs mátrix adataiból jól látható, hogy a fejlett járások esetében a magyarázó változók tekintetében szignifikáns erős pozitív kapcsolat mutatkozik.

A korrelációk alapján látható, hogy az egy lakosra jutó támogatás egyik fejlettségi változóval sem mutat szignifikáns (95%-os szignifikanciaszinten) kapcsolatot. Ugyanakkor, ha a támogatás nagyságát az adott járásban működő vállalkozások számára vetítjük, akkor a támogatás nagysága szignifikáns, gyenge negatív korrelációt mutat a jövedelmi szinttel, illetve a vállalkozások számával. Tehát a fejlett járásokban egy működő vállalkozásra valamivel kevesebb támogatás jutott, mint a fejletlen járások esetében.

Ha mindegyik kiválasztott magyarázó változót felhasználjuk a modellünkben és az egy működő vállalkozásra jutó támogatást tesszük a regressziós modell függő változójává, akkor nem kapunk olyan modellt, amely erős magyarázó erővel rendelkezik és szignifikáns kapcsolatokat mutatna.

Érdekes egy pillantást vetni a legjobb abszorpciójú térségekre, illetve azokra, ahová a legkevesebb vállalkozásfejlesztési forrás érkezett. A 6 legmagasabb egy főre vetített támogatásérték 6 hátrányos helyzetű járásba jutott. A 6 legalacsonyabb abszorpciójú járásból 5 szintén fejletlen járási kategóriába esik, amelyek közül az egyik a Cigándi járás, amely a legalacsonyabb komplex fejlettségi mutatójú térsége az országnak. A legalacsonyabb értéket ugyanakkor egy fejlett járásban mértük. A Pannonhalmi járásba érkezett a legkevesebb, kkv-fejlesztéseket támogató forrás, mind egy lakosra vetítve, mind egy működő vállalkozásra, és az átlagos projektméret is itt volt a legkisebb.

3. táblázat: A legsikeresebb és legkevésbé sikeres forrásabszorpciójú járások

Járás	Kategória	Projekttek száma (db)	Támogatás (millió Ft)	Átlagos projektméret (millió Ft)	Egy főre jutó támogatás (ezer Ft)	Egy vállalkozásra jutó támogatás (ezer Ft)
Kisteleki	Fejletlen	193	5 228	27	284	6 384
Bátonyterenyei	Fejletlen	108	5 840	54	270	7 891
Szigetvári	Fejletlen	130	3 128	24	124	2 946
Bólyi	Fejletlen	36	1 363	38	115	2 047
Hevesi	Fejletlen	96	3 808	40	108	3 272
Szikszói	Fejletlen	35	1 720	49	98	3 392
Baktalórántházai	Fejletlen	6	116	19	6	209
Rétsági	Fejletlen	18	125	7	5	137
Sárbogárdi	Fejletlen	18	105	6	4	114
Cigándi	Fejletlen	4	55	14	3	222
Téti	Fejletlen	9	34	4	2	57
Pannonhalmi	Fejlett	12	29	2	2	36

Forrás: a szerző szerkesztése

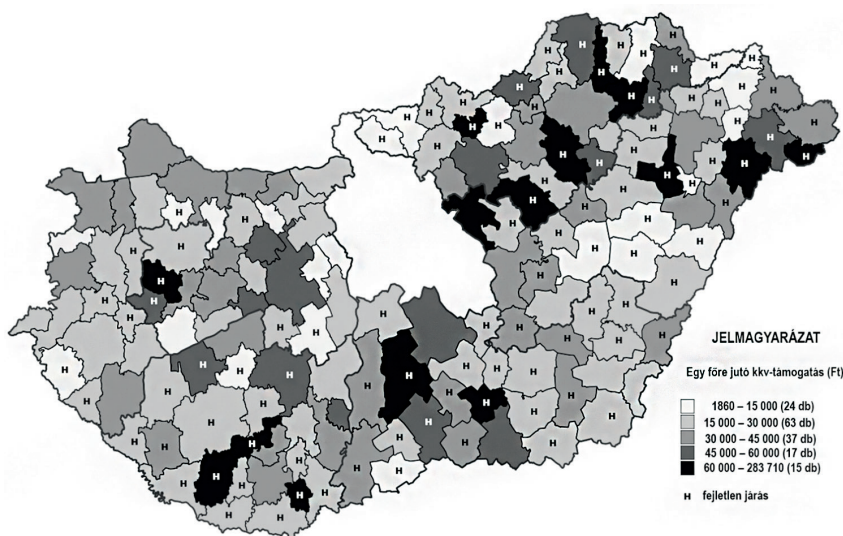
Ha egy térképen ábrázoljuk az egy főre jutó támogatás mértékét és az adott járás fejlettségét mutató kategóriabesorolását, akkor egy mozaikos, vegyes kapcsolatokat mutató ábrát kapunk (lásd 3. ábra). Első ránézésre nehéz egyértelmű területi összefüggéseket tetten érni. A horvát határ mentén elhelyezkedő járások teljesítettek gyengébben, illetve a keleti országrészben határolhatók le nagyobb térségek (Hajdu-Bihar nyugati területe Jász-Nagykun-Szolnok és Békés egy-egy járásával kiegészülve, valamint Szabolcs-Szatmár északnyugati térsége kiegészülve a Cigándi járással) ahova fajlagosan kevesebb forrás érkezett.

A legjobb abszorpciójú térségek esetén nem rajzolódnak ki egyértelmű, több szomszédos járást magukba foglaló térségek. Ezek a járások elszórtan helyezkednek el a vizsgált területen, az északkeleti országrészben és a Dél-Alföldön sűrűsödnek.

A megyeszékhely járások többsége a 35 000 – 60 000 Ft/fő támogatásban részesült, az éllóvas Szeged térsége közel 54 000 Ft/fő támogatással, míg a sereghajtó Salgótarján 23 000 Ft/fő támogatással, de Kaposvár, Békéscsaba, Tatabánya és Zalaegerszeg térsége is 30 000 Ft/fő érték alatt maradt.

A kimutatható területi autokorreláció megvizsgálásával kíséreljük meg a szignifikánsan sikeresebb és az átlagnál passzívabb térségeket meghatározni.

3. ábra: A forrásabszorpció mértéke járásonként

Forrás: a szerző szerkesztése

A területi autokorreláció vizsgálata során azt keressük, hogy a vizsgált területi egységekben az adatok térbeli eloszlása véletlenszerű mintázatot követ-e, vagy felfedezhető valamilyen hatás a szomszédos térségek között. A vizsgálatnál azt a Local Moran I mutatót, a Moran-index lokális változatát alkalmaztam, amely egy konkrét számértéket rendel minden területegységhez. A mutató esetében a negatív értékek negatív, míg a pozitív értékek pozitív területi autokorrelációt jeleznek. A mutató értéke -1 és 1 közé esik, a 0 érték jelenti az autokorrelálatlanságot, vagyis a szomszédos járások adatai teljesen függetlenek egymástól. Erős pozitív autokorreláció esetén minél közelebb vannak egymáshoz a járások, annál hasonlóbbak, tehát klasztereket alkotnak, erős negatív autokorreláció esetén inkább sakktáblaszerű mintázatot vesznek fel.

Az autokorreláció vizsgálata a Geoda szoftver segítségével történt, a számítás „királynő” típusú szomszédsági mátrix alkalmazásával, korábbi járási szintű autokorrelációs vizsgálatoknál az eredményt nem befolyásolta érdemben a választott súlymátrix.²²

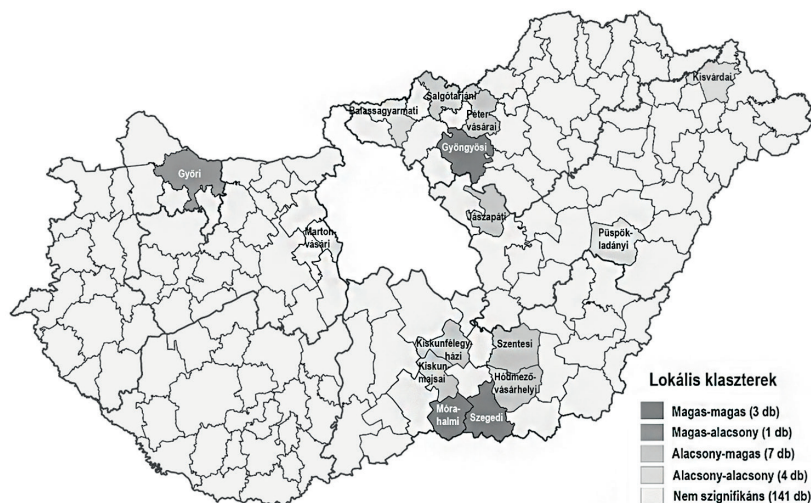
A mutató értéke alulról közelíti a nullát ($-0,021$), tehát kismértékű negatív területi autokorrelációt mutat az egy főre jutó támogatás megoszlása.

A Local Moran I megmutatja azt is, hogy hol csoportosulnak a magas vagy alacsony értékek a térben (magas-magas és alacsony-alacsony), másrészt azt, hol vannak azok a területi egységek, amelyek jelentősen különböznek szomszédjaiktól (magas-alacsony és alacsony-magas), így 4 féle klasztert képezhetünk (lásd 4. ábra).

A szignifikánsan klaszterbe sorolható járások két járás kivételével a keleti országrészben helyezkednek el, a 156 járás közül a vizsgálat eredményeként összesen 15 járás sorolható valamelyik klaszterbe.

²² JENEINÉ GERŐ – KINCSES – TÓTH 2021.

4. ábra: A területi autoregressziós vizsgálat eredményeként klaszterbe sorolható járáások elhelyezkedése

Forrás: a szerző szerkesztése

Megjegyzések: Magas-magas – centrumtérsegek; alacsony-alacsony – periférikus térsegek, magas-alacsony és alacsony-magas – polarizált térsegek.

A vizsgálat eredményeként az alábbi lokális Moran-féle I klasztereket tudtam elkülöníteni.

Magas-magas klaszter: mind az adott járás, mind pedig a szomszédjai szignifikánsan átlag feletti értékekkel rendelkeznek. Ezek a térsegek tekinthetők a kkv-támogatások szempontjából centrumtérseggnek. Két helyen jelenik meg az országban ilyen térség, a Dél-Alföld centrumtérségében a régióközpont Szegedi és a tőle nyugatra elhelyezkedő Mórahalmi járáások területe, valamint Észak-Magyarországon, Heves megyében a Gyöngyösi járás, amely közel esik az ország központi területéhez. A három járás közül kettő fejlett, a Mórahalmi fejletlen kategóriába esik.

Magas-alacsony klaszter: az adott járás szignifikánsan átlag feletti, míg a szomszédjai szignifikánsan átlag alatti értékekkel rendelkeznek, ami polarizált térszerkezetre utal. Egy dominánsan kiemelkedő, több támogatáshoz jutó lokális központ a Nyugat-Dunántúl régióközpontja a fejlett Győri járás került egyedül ebbe a klaszterbe.

Alacsony-magas klaszter: az adott járás szignifikánsan a szomszédjaihoz viszonyítva átlag alatti, míg a szomszédjai szignifikánsan átlag feletti értékekkel rendelkeznek, ami mozaikszerű térszerkezetre utal, centrum-periféria térsegek egymás melletti létezésével. Ilyen járáások a dél-alföldi centrum szomszédságában a Hódmezővásárhelyi, Szentesi, Kiskunmajsai és Kiskunfélegyházi járás, a Gyöngyösi centrum mellett a Jászapati, Salgótarjáni és Pétervársárai járás. Mind a 7 járás fejletlen kategóriába esik.

Alacsony-alacsony klaszter: mind az adott járás, mind pedig a szomszédjai szignifikánsan átlag alatti értékekkel rendelkeznek, ami tagolt térszerkezetre és a periférikus térsegekre utal. Ilyen Észak-Alföldön a fejletlen Kisvárdai és Püspökladányi járás, valamint a nógrádi Balassagyarmati járás és az ország nyugati felén, Fejér megyében a fejlett Martonvásári járás.

Összegzés és konklúzió

Ebben az elemzésben 2007 és 2013 között a mikro-, kis- és középvállalkozásoknak jutó támogatások területi eloszlását vizsgáltam a járások fejlettsége, jövedelmi viszonyai kontextusában.

Az első hipotézisem az volt, hogy mivel a támogatásokat nyújtó Gazdaságfejlesztési Operatív Program a céljai megfogalmazásában a versenyképességre és növekedésre fektette a hangsúlyt, ezért várhatóan a fejlettebb térségekbe fajlagosan több forrás érkezett a kis- és középvállalkozások közvetlen támogatására. A támogatási adatok elemzésével kis különbséget tudtam kimutatni a fejlett, illetve fejletlen járások közötti abszorpcióban. Ha a támogatás mértékét a működő vállalkozások számára vetítettem, akkor gyenge negatív kapcsolatot tudtam kimutatni a fejlettség és az abszorpció között, ami megerősítette, hogy a fejletlenebb térségekbe került relatíve több támogatás egy működő vállalkozásra vetítve.

A második hipotézist el lehet fogadni, gyenge negatív területi autokorrelációt mutat a kiszámított lokális Moran-féle I mutató, és sikerült centrum- és perifériatérségeket lehatárolni, valamint környezetüktől szignifikánsan jobb, illetve rosszabb abszorpciójú térségeket meghatározni.

A vizsgálatok eredményei abból a szempontból nem meglepők, hogy a GOP céljai között nem jelentek meg területi célok, a pályázati felhívások esetében nem történt területi vagy szektorspecifikus fókuszálás, a támogatások széles vállalkozói réteg számára voltak elérhetőek.

További elemzési terület lehet, hogy a most záruló következő 2014–2020-as tervezési programozási időszakban változott-e a helyzet a 2015-ben szabályozott szabad vállalkozási zónák megjelenésével a kevésbé fejlett térségekben.

Felhasznált irodalom

- 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400290.kor>
- BRISTOW, Gillian (2005): Everyone's a 'Winner': Problematising the Discourse of Regional Competitiveness. *Journal of Economic Geography*, 5(3), 285–304. Online: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbh063>
- BRZÁKOVÁ, Kristýna – KRAFT, Jiří (2017): Economic Context of European Subsidies and Their Impact on Regional Economic Disparities on the Example of the Czech Republic. *E + M, Ekonomie a Management*, 20(2), 65–76. Online: <https://doi.org/10.15240/tul/001/2017-2-005>
- CERQUA, Augusto – PELLEGRINI, Guido (2018): Are We Spending Too Much to Grow? The Case of Structural Funds. *Journal of Regional Science*, 58(3), 535–563. Online: <https://doi.org/10.1111/jors.12365>
- Egységes szerkezetbe foglalt területi kohéziós útmutató* (2009). Budapest: Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium.
- European Commission (1999): *ESDP – European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

- European Commission (2006): *Community Strategic Guidelines on Cohesion 2007–2013*. Online: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2006/community-strategic-guidelines-on-cohesion-2007-2013
- European Commission (2022): *Eighth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*. Online: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/
- European Parliament (2009): *The Treaty of Lisbon. Fact Sheets on the European Union*. Online: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>
- Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) (2007). Budapest: Magyar Köztársaság Kormánya. Online: <https://www.palyazat.gov.hu/doc/355>
- JENEINÉ GERŐ Henriett Emese – KINCSES Áron – TÓTH Géza (2021): A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások térbeli jellegzetességei. *Területi Statisztika*, 61(6), 769–796. Online: <https://doi.org/10.15196/TS610604>
- KERTÉSZ Krisztián (2021): Nemzetgazdasági és regionális konvergencia az Európai Unióban. Tagállamok és megyéik felzárkózása az Európai Unióban. *Európai Tükör*, 24(3), 33–58. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2021.3.2>
- KOMLÓSI, Éva et al. (2015): Quality-Related Regional Differences in Entrepreneurship Based on the GEDI Methodology: The Case of Hungary. *Acta Oeconomica*, 65(3), 455–477. Online: <https://doi.org/10.1556/032.65.2015.3.6>
- KRUGMAN, Paul (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 73(28).
- MICHALEWSKA-PAWLAK, Małgorzata (2011): Rural Areas Development as a Field of Intervention of the European Union Cohesion Policy after 2013. *Studies in Agricultural Economics*, (113), 161–166. Online: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.119652>
- MIKUŠ, Ornella – KUKOČ, Marin – JEŽ ROGELJ, Mateja (2019): The Coherence of Common Policies of the EU in Territorial Cohesion: A Never-Ending Discourse? A Review. *Agricultural Economics (Zemědělská Ekonomika)*, 65(3), 143–49. Online: <https://doi.org/10.17221/229/2018-AGRICECON>
- PORTER, Michael E. et al. (2004): *Competitiveness in Rural U.S. Regions: Learning and Research Agenda*. Online: https://www.researchgate.net/publication/237335764_Competitiveness_in_Rural_US_Regions_Learning_and_Research_Agenda
- SEBESTYÉN Tamás – VARGA Attila (2016): A hálózati szerkezet és a hálózati csúcsok jellemzőit integráló hálózati mutató: az ENQ index. *Területi Statisztika*, 56(1), 4–29.
- SZERB László et al. (2013): *The Regional Entrepreneurship and Development Index – Measuring Regional Entrepreneurship*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Territorial Agenda 2030* (2020). Online: <https://territorialagenda.eu:443/>
- Új Magyarország Fejlesztési Terv (UMFT) (2007). Budapest: Magyar Köztársaság Kormánya. Online: <https://www.palyazat.gov.hu/doc/109#>
- VARGA, Attila et al. (2018): Estimating the Economic Impacts of Knowledge Network and Entrepreneurship Development in Smart Specialization Policy. *Regional Studies*, 54(1), 48–59. Online: <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1527026>
- ZSIBOK, Zsuzsanna (2018): Linking Macro and Regional Level Economic Forecasts: Alternative Regional Growth Paths in Hungary. *Deturope – The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 10(3), 120–142. Online: <https://doi.org/10.32725/det.2018.027>

